

resistance to stress, ability to avoid conflicts. Defined and characterized levels of formation of professional reliability of the future heads of educational institutions in the conditions (high, good, satisfactory, low). In further research there can be refinement of complex methods of diagnostics of levels of formation of the professional reliability of the future heads of educational institutions in the conditions of a magistracy.

Keywords: *professional reliability, heads of educational institutions, criteria of professional reliability, indicators of professional reliability, motivating criteria, meaningful and activity criteria, subject-organizational criteria, levels of professional reliability.*

УДК 37.014.5:284

Вознюк О. В.

ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ЗАВДАННЯ В СИСТЕМІ ДУХОВНОЇ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Стаття присвячена генезису освітньо-виховної діяльності протестантських громад в Україні в різні історичні періоди. Висвітлюється активізація запровадження елементарних знань та середньої освіти, проблем виховання особистості, впливу на суспільно-культурні процеси в контексті європейського реформаційного руху. Розглядаються спільні риси у формах і засобах навчання, тематичному спрямуванні освітніх програм вітчизняних православних та протестантських шкіл XVI–XVII ст. Досліджується взаємозв'язок різних за релігійним спрямуванням закладів, що у свою чергу, зумовлював самотуність та оригінальність вітчизняної педагогіки того періоду.

Ключові слова: *педагогічна ідея, педагогічна діяльність, протестантські громади, ініціативна діяльність, навчальні заклади, виховання особистості.*

У тривалій історії становлення і розвитку вітчизняних протестантських громад навчання основ освіти, виховання та вивчення християнських догматів здебільшого відбувалось паралельно. Нерідко освітньо-виховні тенденції превалювали над суто духовними. В періоди, коли державно-правові реалії не сприяли можливості налагодити власну систему освіти, увага до цього питання у протестантів не послаблювалась. Поряд з поширенням можливості легалізації духовної діяльності поширювалась можливість виховання і навчання молоді.

Метою статті є виявити тенденції шляхів, методів, умов, змісту реалізації освітньо-виховних завдань протестантських громад на етапах їх духовної інституалізації. Поява в Україні представників прогресивної еліти, які розвивали ідеї Відродження та Реформації на ґрунті вітчизняних традицій сприяло зрощенню України із загальноєвропейським культурним процесом. Вже у XV ст. в Україні створюється ґрунт для секуляризації науки як незалежної від релігії сфери діяльності. Поміж визначних вітчизняних представників науки XV – початку XVI ст. були П. Русин та Ю. Дрогобич та ін., які за випереджувальною думкою та змістом своєї діяльності належали до ідей Відродження. Вони навчалися в гуманістичних центрах Європи, сприяли розвитку освіти і науки в Україні і за кордоном, акцентуючи на пріоритетності знань у розвитку людини. Наслідком Реформації була поява Святого Письма живими європейськими мовами – чеською, німецькою, шведською, англійською. У 1561 році з'явилося Пересопницьке Євангеліє, основане на лютеранському перекладі Біблії. Подібні факти засвідчують, що на терені українства з'являлись приклади міжконфесійних знанієвих та духовно-моральних пошуків [4, с. 52].

Іван Франко підкреслював важливість ролі протестантизму у справі з'ясування історії української літературної книги. У своїй відомій періодизації української літератури Іван Якович починає новочасний період з “Катехизису” Симона Будного (1562) – першого

слов'яно-руського біблійного перекладу. Відомо, що твір належав до протестантської літератури [7, с. 30-40].

В. Модзалевський, відомий педагог, історик педагогіки, дослідник діяльності Я. Коменського, археограф, громадський діяч оцінив як позитивний західноєвропейський вплив на українську культуру, школу і освіту. Він акцентував, що українські навчальні заклади нового типу за організацією, методами навчання не відрізнялись від західних і поважали науку, як головний засіб збереження української народності та християнства [10, с. 17-18]

Протестантські виховні ідеї звучать в такому фундаментальному полемічному творі, як “Апокрисис” Христофора Філалета (1597). Зокрема, проводиться думка про взаєморозуміння, рівність мирян та священнослужителів у церковному житті. Це положення дістало в творі раціоналістичне обґрунтування. Христофор Філалет акцентував увагу на тому, що “правдива” віра “без розсудку быті не можеть”, а має базуватися на людському розумі. Розвиваючи свою думку, далі автор “Апокрисиса” доводив, що розум – не привілей окремих, а притаманний всім людям (“розсудок и свіцкимъ людемъ належить”). А значить не місце в церковній ієрархії, а вченість дає право на судження в релігійних питаннях. “Треба, – писав Христофор Філалет, – не на голые титулы смотрети, але на щирую и правовітную науку” [5, с. 204].

Реформаційний рух XVI ст. у Європі активізував завдання поширення елементарної та середньої освіти, нових підходів до виховання особистості, вплинув на суспільно-культурні процеси. Визначними явищами суспільного життя України XVI–XVIII стали братства. Вони виникли і реорганізовувалися як громадсько-релігійні товариства до появи на українських землях протестантських громад. М. Грушевський проте, вбачав, що принцип соборної організації суспільного життя на наших територіях значною мірою був натхнений протестантськими взірцями. Вчений також зазначав, що “зав’язки українського евангеліцтва виступають у братській реформі”, яка реалізується через матеріалізацію знань. Полягала вона у регулярних зібраннях братчиків для читання духовних і світських книг, заохочення до морального життя своїх товаришів, контроль братської громади над духовенством та ін. [5, с. 85]

Серед важливих завдань діяльності братств було протистояння релігійному (католицькому), національному (польському), культурному тиску. У свою чергу, керівники братств співпрацювали з лідерами протестантських громад у питанні вдосконалення організаційних форм та методів навчання, наповнення їх принципово новим змістом. На з’їзді православних, лютеран, кальвіністів, чеських братів у Вільні 1599 року була укладена унія для спільної діяльності зокрема, і в площині поширення навчальних закладів. Тоді ж було утворено “Конфедерацію православних і евангеліків” на протигагу проголошеній Берестейській унії [4, с. 8].

Дослідники історії освіти і педагогічної думки (М. Даденков, Б. Мітюрів, Є. Мединський) відмічали схожість освітньо-виховних положень шкільних братських статутів та організацію навчального процесу у протестантських закладах. Є. Мединський зокрема, обґрунтовував гіпотезу походження братських шкіл від чеського (богемського) братства, що позначилось на їх організації та діяльності. Вчений також не виключав запозичення братствами деякого досвіду протестантських шкіл, проводив паралелі між уставами українських братських шкіл і науковими тезами Я. А. Коменського. Історик І. Соколов досліджував та порівнював діяльність протестантських та православних вітчизняних навчальних закладів XVI–XVII ст., вбачаючи спільні риси у формі і засобах навчання, у змісті, тематичному спрямуванні навчальних програм всіх наук. У православних закладах, на відміну від протестантських, не вивчалися лише курси державного права і німецької мови. “Вплив протестантської педагогіки і літератури найочевидніше відчутній в устрої трьох шкіл: львівської, віленської та київської, а також у діяльності луцької греко-слов'янської школи” – висновує І. Соколов [10, с. 57]. Релігійний характер навчання і виховання складав лише одну сторону діяльності протестантських

шкіл. Багато хто з православних просвітителів, полемістів, викладачів братських шкіл у своїх поглядах були близькі до реформаційних. В Острозькій академії працювали випускники протестантських шкіл. Православний осередок Острога підтримував зв'язки з кальвіністськими і соціанськими освітніми центрами Підляшшя, Волині, реформаторськими громадами в Острополі, Староконстантинові. Тісно співпрацював з острозькими освітніми діячами культурний осередок та протестантська школа у Слуцьку. Такий взаємозв'язок різних за релігійним напрямом шкіл є свідченням самотності та оригінальності вітчизняної педагогіки XVI–XVII століття [6, с.132]. Українська педагогічна думка складалась завдяки інтеграції педагогічних пошуків різних регіонів, різних національностей, різних релігійних громад

Протестантські школи засновувались майже при кожній створеній громаді. При деяких школах існували навіть друкарні. М. Грушевський у своїй праці “З історії релігійної думки в Україні” склав приблизний реєстр протестантських громад в Україні періоду XVI–XVII. Вчений вважав, що заслугове уваги відома серед навчальних закладів кальвіністська школа, відкрита Станіславом Стадницьким у Дубецьку (1559 р.) і нараховувала 300 шляхетських дітей та п'ять викладачів.

Її першим ректором став Григорій Оршак, випускник і доцент Краківського університету, один з перекладачів Радзивіллової Біблії. На той час він був відомий літератор і вчений, знавець латинської, грецької та давньоєврейської мови.). Учителями закладу працювали Петро Статорій та Іван з Батурина. У школі навчали читання, письму, латинської граматики. Учні вивчали також діалектику і риторіку.

У 1558 році у Дубецьк прибув італійський гуманіст Франціск Станкар і разом з її викладачами працював над новою програмою. Освітнє вітчизняне поле XVI ст. структурувалося спільною діяльністю представників Заходу і Сходу. Серед випускників дубецького закладу був відомий філософ-аристотеліст, уродженець Львова Христофор Пшехадка. З 1590 року у Панівцях (на Поділлі) діяла школа-академія (крім семи вільних наук вивчалися філософія, теологія і право), у 1611 році вона набула статусу культурно-освітнього центру і мала при собі друкарню. Її ректором став Балтазар Панкратіус Палятин. Перелік навчальних предметів, а це, крім семи вільних наук, ще й філософія, теологія і право, засвідчує вищий рівень школи. Випускники класів філософії та права могли продовжувати освіту за кордоном. До свого переїзду в Литву у школі працювали Андрій Добрянський та Ян Зігровський. Освіта протестантських осередків ґрунтувалась на передовій західноєвропейській науці та національних традиціях, що впроваджувались як у шкільній, так і в культурно-освітній практиці. Свідченням того є відкриття школи Миколою Осторогом, який навчався у Віттенберзі і Стразбурзі і був учнем німецького гуманіста, відомого вченого-педагога І. Штурма. В Альтдорфі (Нідерланди) Микола Осторог впродовж року виконував навіть обов'язки ректора академії. Тому не дивно, що повернувшись на Батьківщину він заснував заклад на зразок європейських. Школа відкрилася у 1593 році у Крилові (на Побужжі) і мала п'ятикласний курс навчання [1, с. 12].

Успішно функціонувала школа у Слуцьку (територія сучасної Білорусі) і чимало вихідців з України були її учнями. Фундатор школи Христофор Радзивіл вперше ввів слов'яно-руську мову в навчальний процес як окремий предмет. Для цього він запросив учителів з регіонів теперішньої України. Школа мала свій статут – ґрунтовний шкільний посібник з програмою, навчальним планом, методикою викладання окремих предметів, розробкою позакласних занять. Слуцька школа не акцентувала на конфесійній спрямованості, а мала на меті передусім, збагатити учнівство світськими знаннями, виховати їх гідними громадянами, майбутніми політиками, вченими. Основна увага приділялась гуманітарним наукам. Математика вважалась допоміжним предметом, необхідним у практичному житті людям різних професій. Оволодіння мовами, переважно латинською і грецькою, слугувало засобом вивчення культурної спадщини та сучасних наук, формуванням власної думки та вмінням її відстоювати. У статуті підкреслювалось необхідність переконливо доводити свою думку з актуальних політичних тем. У передмові

ззначалося: “У школі прилучаємо не тільки до зовнішніх благ життя, а, головним чином, до внутрішнього, духовного розвитку. Приходите ж усі, кому дорога Батьківщина, хто правильно оцінює цілеспрямованість своїх вчинків. Розкрито двері, які ведуть до наших грацій і муз, для всіх чесних і щирих людей” [7, 108].

У всіх вітчизняних протестантських школах існувала класно-урочна система, регламентація робочого режиму, початку та закінчення навчального року, контролю за відвідуванням учнями школи. Клас складався з учнів приблизно однакового рівня розвитку; – був визначений час навчання; – чергування занять із перервами; – одночасна робота вчителя з усім класом; – наявність орієнтовного навчального плану та програм; – поетапний характер засвоєння навчального матеріалу [6, с. 131].

Навчальні програми протестантських шкіл мали переважно історико-філологічне спрямування. Однією з особливих тенденцій було запровадження фізичного виховання та високої дисципліни. Для цього розроблялися численні настанови про те, як вести здоровий спосіб життя, правильно вживати їжу і різні напої, а також укладалися посібники з гімнастики і легкої атлетики.

Вітчизняні протестантські школи періоду XVI–XVII ст. були в пошані серед українського населення. Поширеною була також практика виховання юнаків з шляхетських сімей при домівках протестантських вельмож, де молодь здобувала освіту й водночас готувалася до майбутньої суспільної діяльності. Іов Борецький свого старшого Степана і його товариша Михайла Білаша віддав на виховання у двір князя Радзивіла, щоб вони навчалися там всяких наук для світської кар’єри [7, с. 115].

М. Грушевський зауважував, що важливим аспектом культурно-освітньої діяльності протестантських громад було широке використання живої народної мови. На думку вченого саме нові реформаційні течії змогли б провести українську школу і письменство до європейської науки [3, с. 101].

Аналізуючи європейський реформаційно-освітній рух XVI–XVII ст., М. Драгоманов вважав, що в той період Україна могла повноцінно долучитися до процесу демократизації суспільства – “...наша Україна була найближча до тих думок, котрі довели всю Європу до зміни церковної (реформації) якраз тоді, коли наші прості люди найбільше повставали за свою волю, а наша порода була найближче до спільності всіх своїх громад” [4, с. 13]. Активну взаємодію та співпрацю православних братств і протестантських громад вчений розглядав як один із шляхів подальшого європейського розвитку України.

На початок XVIII ст. зростаюча реакція, яка підтримувалась владою, спричинила занепад протестантизму та й всього духовного життя на території України. Про це свідчить митрополит Іларіон у своїй книзі “Українська церква” (К., 1993. – С. 102-145). Але реформаторські ідеї продовжували впливати на освічену еліту в Україні протягом усього XVIII ст. Цей вплив спостерігався у прошарку інтелектуалів, які, з одного боку, успадкували реформаційну традицію братчиків, полемістів, острозьких гуртківців, з іншого – продовжували культурні зв’язки з Європою [5, с. 397].

Отже, протестантські громади на етапах духовної інституалізації активно долучалися до створення шкіл за зразками європейських закладів; завдяки заснуванню друкарень сприяли розвитку культури, поширенню творів живою народною мовою; співпраця православних братських шкіл та протестантських закладів утворювала самобутню українську освітню традицію.

Використана література:

1. *Антонюк Г. Д.* Вплив латинської школи на розвиток шкільної освіти України / Г. Д. Антонюк // Вісник ЛДУ БЖД. – № 5, 2011. – С. 9-14.
2. *Вовк Л. П.* Історія освіти і педагогіки у загальній, методологічній і професійній культурі майбутнього вчителя: посібник-коментар із пропедевтики вивчення історії педагогіки / Л. П. Вовк. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 332 с.
3. *Грушевський М. С.* З історії релігійної думки на Україні / М. Грушевський. – К.: Освіта, 1992. – 192 с.
4. *Драгоманов М.* Передне слово (до Громади 1878) / М. Драгоманов // Драгоманов М. П. Вибране.

5. Історія православної церкви в Україні : у 3-х т. – Т. 3.
6. Історія релігії в Україні : у 10-ти т. / редкол. : А. Колодний [та ін.]. – К. : Світ знань. – Т. 5 : Протестантизм в Україні. – 2002. – 424 с.
7. *Лучкевич В. В.* Культурно-освітній протестантських рух в Україні у XVI ст.: проблеми історіографічних інтерпретацій / В. Лучкевич // Вісник Житомирського державного університету. – 2010. – Випуск 53. – С. 130-133.
8. *Любашенко В. І.* Історія протестантизму в Україні. Курс лекцій / В. І. Любашенко. – К., 1996.
9. *Медынский Е. Н.* Братские школы Украины и Белоруссии в XVI – XVII вв. и их роль в воссоединении Украины с Россией / Е. Н. Медынский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1954. – 174 с.
10. *Модзалевский Л.* Амос Коменский, основатель новой педагогики. /По поводу 300-летия со дня его рождения / Л. Модзалевский. – СПб. : Изд-во Н. Г. Мартынова, 1892. – 22 с.
11. *Соколов И.* Отношение протестантизма к России / И. Соколов. – 1880.
12. *Русин П.* На світанку протестантизму в Україні (Євангельський рукопис XVI ст.). / П. Русин. – Вид-во “Дорога Правди” (США). – 250 с.

References:

1. *Antoniuk H. D.* Vplyv latynskoi shkoly na rozvytok shkilnoi osvity Ukrainy / H. D. Antoniuk // Visnyk LDU BZhD. – № 5, 2011. – S. 9-14.
2. *Vovk L. P.* Istorii osvity i pedahohiky u zahalnoi, metodolohichnii i profesiinii kulturi maibutnoho vchytelia : posibnyk-komentar iz propedevtyky vyvchennia istorii pedahohiky / L. P. Vovk. – K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2012. – 332 s.
3. *Hrushevskiy M. S.* Z istorii relihiinoi dumky na Ukraini / M. Hrushevskiy. – K. : Osvita, 1992. – 192 s.
4. *Drahomanov M.* Perednie slovo (do Hromady 1878) / M. Drahomanov // Drahomanov M. P. Vybrane.
5. Історія православної церкви в Україні : у 3-х т. – Т. 3.
6. Історія релігії в Україні : у 10-ти т. / редкол. : А. Колодний [та ін.]. – К. : Світ знань. – Т. 5 : Протестантизм в Україні. – 2002. – 424 с.
7. *Luchkevych V. V.* Kulturno-osvitnii protestantskykh rukh v Ukraini u KhVI st.: problemy istoriografichnykh interpretatsii / V. Luchkevych // Visnyk Zhytomirskoho derzhavnoho universytetu. – 2010. – Vypusk 53. – S. 130-133.
8. *Liubashchenko V. I.* Istorii protestantyzmu v Ukraini. Kurs lektsii / V. I. Liubashchenko. – K., 1996.
9. *Medynskiy Ye. N.* Bratskie shkoly Ukrainy i Belorussii v KhVI – KhVII vv. i ikh rol v vossoedinenii Ukrainy s Rossiei / Ye. N. Medynskiy. – M. : Izd-vo APN RSFSR, 1954. – 174 s.
10. *Modzalevskiy L.* Amos Komenskiy, osnovatel novoy pedagogiki. / Po povodu 300-letiya so dnya ego rozhdeniya / L. Modzalevskiy. – SPb. : Izd-vo N. G. Martynova, 1892. – 22 s.
11. *Sokolov I.* Otnoshenie protestantizma k Rossii / I. Sokolov. – 1880.
12. *Rusyn P.* Na svitanku protestantyzmu v Ukraini (Ievanhelskyi rukopys KhVI st.). / P. Rusyn. – Vyd-vo “DoroHa Pravdy” (SShA). – 250 s.

Вознюк О. В. Образовательно-воспитательные задания в системе духовной институализации протестантских общин Украины.

Статья посвящена генезису образовательно-воспитательной деятельности протестантских общин в Украине в разные исторические периоды. Раскрывается активизация распространения элементарных знаний и среднего образования, проблем воспитания личности, влияние на общественно-культурные процессы в контексте европейского реформационного движения. Рассматриваются общие черты форм и средств обучения отечественных православных и протестантских школ.

Ключевые слова: педагогическая идея, педагогическая деятельность, учебные заведения, воспитание личности.

Voznyuk O. V. Educational and educational tasks in the system of spiritual institutionalization of Protestant communities of Ukraine.

The article is devoted to the genesis of the educational and educational activity of the Protestant communities in Ukraine in different historical periods. Expands activation spread basic knowledge and secondary education, education of the individual problems, the impact on the socio-cultural processes in the context of the European Reformation movement. We consider the common features of forms and means of teaching Russian Orthodox and Protestant schools.

Keywords: teaching idea, teaching activities, education, education of the person.